

LESK KRÁLOVSKÉHO MAJESTÁTU VE STŘEDOVĚKU

Pocta

**Prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc.
k nedožitým 85. narozeninám**

Uspořádaly
Lenka Bobková a Mlada Holá

Paseka
Praha - Litomyšl
2005

Lenka Bobková <i>František Kavka, historik a učitel</i>	9
PANOVNÍK A JEHO MAJESTÁT	13
Marie Bláhová <i>Královský majestát Karla IV.</i>	15
Josef Žemlička <i>Rituál přísahy a koruna Václava II. K obrazu dvora posledních Přemyslovců</i>	35
Kateřina Kubínová <i>Římská korunovace Karla IV.</i>	47
Lenka Bobková <i>Prezentace královského majestátu v korunních zemích za vlády králů Jana a Karla</i>	61
Jana Fantysová-Matějková <i>Vladařský lesk a sentiment: Francie a Karel IV. v letech 1355–1357</i>	81
Petr Čornej <i>Pohaslý lesk panovníckého majestátu v porevolučních Čechách</i>	99
Václav Bůžek – Rostislav Smíšek <i>Symboly rituálu. Volba Karla V. římským králem ve Frankfurtu nad Mohanem a jeho korunovace v Cáchách</i>	123
REPREZENTACE KRÁLOVSKÉ MOCI	133
Petr Vorel <i>Panovnícká reprezentace na českých středověkých mincích</i>	135
Zdeněk Žalud <i>Dvůr Jana Lucemburského a česká šlechta</i>	143
Tomáš Baletka <i>Mezi Prahou a Brnem. Moravský markrabě Jošt a způsoby jeho prezentace u českého královského dvora</i>	153
Mlada Holá <i>Vratislavští hejtmané. Reprezentanti královského majestátu prvních Lucemburků na českém trůně (1335–1378)</i>	161
Zdenka Hledíková <i>Vikáři Karla IV. v Sieně v roce 1355</i>	177
Ivan Hlaváček <i>Zastavení u udílení biskupských regálií a temporálií Karlem IV. Zároveň příspěvek k otázce pozdněstředověkých deperdit</i>	197
Jan Zdichynec <i>„Ex fastigio dignitatis assumpte et regie nostre maiestatis.“ Panovnícká moc a cisterciácké kláštery v Horní a Dolní Lužici ve 13.–15. století</i>	205

VZDĚLÁNÍ, UMĚNÍ A PANOVNICKÝ MAJESTÁT	219
Michal Svatoš <i>Univerzitní zakladatelské dílo Karla IV.</i>	221
Milada Studničková <i>Panovnický majestát Zikmunda Lucemburského ve výtvarném umění</i>	233
Milena Bartlová <i>Vlastní cestou. Výtvarné umění ve službách vladařské reprezentace Jiřího z Poděbrad a českých stavů v době jagellonské</i>	243
Jan Royt <i>Jan Očko z Vlašimi jako objednavatel uměleckých děl. Votivní obraz Jana Očka z Vlašimi – jednota sacerdotia a imperia</i>	259
Jaromír Homolka <i>Príspevok k dějinám české architektury krásného slohu (kolem roku 1400). K slohové situaci tzv. Sloupové síně Pražského hradu</i>	265
Jiří Kuthan <i>Staré opatství v nové záři majestátu císaře Karla IV. Michael Parlář a klášter cisterciáků ve Zlaté Koruně</i>	273
Hana Vlhová-Wörner – Jaromír Černý <i>Hudba v době Karla IV.</i>	291
KRÁLOVSKÝ MAJESTÁT POHLEDEM LITERÁTŮ A VZDĚLANCŮ	307
Václav Drška <i>„Reges criniti?“ Význam královské moci Meroveovců v představách franské kroniky Řehoře z Tours</i>	309
Václava Kofránková <i>Zlatý věk krále Otakara. Přemysl Otakar II. v kronikářství doby Karlovy a v Historii české Eneáše Silvia Piccolominiho</i>	319
Martin Nejedlý <i>„A skrývá jeden obraz ze stříbra, tím drží krále ve své moci!“ Splendor maiestatis a přízrak očarovaného krále na přelomu 14. a 15. století</i>	331
Milada Říhová <i>„Ad sidus regale“</i>	349
Pavčina Cermanová <i>„Et vidit de mare bestiam ascendentem habentem capita septem.“ Světská moc v husitské apokalyptice</i>	361
Seznam zkratk	374
Seznam ilustrací	376

SEZNAM ILUSTRACÍ

Přebal:

Iniciála R s vyobrazením krále Václava II., Zbraslavská kronika (kolem 1392); SOKA Jihlava, Městská správa Jihlava do r. 1848, Úřední knihy a rukopisy, i. č. 692, f. 1v.

Barevná příloha I:

- s. 1 Vyobrazení Karla IV., Jihlavská právní kniha Jana z Gelnhausenu (přelom 14. a 15. století), detail; SOKA Jihlava, Městská správa Jihlava do r. 1848, Úřední knihy a rukopisy, i. č. 17, f. 56r.
- s. 2 Česká královská koruna, katedrála sv. Víta v Praze (kolem 1346); foto: Fototéka Pražského hradu.
- s. 2 Kožené pouzdro k přenášení svatováclavské koruny, katedrála sv. Víta v Praze (1347); foto: Fototéka Pražského hradu.
- s. 3 Poslední soud, mozaika na jižním průčelí katedrály sv. Víta s klečícími postavami Karla IV. a Alžběty Pomořanské (1371), detail; foto: Fototéka Pražského hradu.
- s. 4 Přemysl Otakar II. jako pán Čech, Moravy, Rakouska a Štýrska, Jihlavská právní kniha Jana z Gelnhausenu (přelom 14. a 15. století); SOKA Jihlava, Městská správa Jihlava do r. 1848, Úřední knihy a rukopisy, i. č. 17, f. 49r.
- s. 5 Karel IV. s Václavem IV. a moravským markrabětem Joštem, Olomoucká právní kniha Václava z Jihlavy (kolem 1430); SOKA Olomouc, AM Olomouc, Knihy, sign. 1540, f. 1r.
- s. 6 Panorama hradu Ortenburg v Budyšíně; foto: L. Bobková.
- s. 6 Hlava královny na jižním portálu kostela sv. Mikuláše v Luckau (po 1370); foto: L. Bobková.
- s. 6 Hlava krále na jižním portálu kostela sv. Mikuláše v Luckau (po 1370); foto: L. Bobková.
- s. 7 Tympanon východního portálu vratislavské radnice se znakem města a českým lvem; foto: L. Bobková.
- s. 7 Reliéf sv. Václava v erbovní síni hradu v Laufu (kolem 1361); foto: L. Bobková.
- s. 7 Socha sv. Václava na katedrále sv. Jana Křtitele, Vratislav; foto: L. Bobková.
- s. 8 Český dukát Jana Lucemburského napodobující italskou zlatou obchodní minci (florén), avers – revers; sbírka mincí VČM Pardubice, foto: P. Vorel.
- s. 8 Český dukát Karla Lucemburského s výraznými prvky individuální reprezentace panovníka, avers – revers; sbírka mincí VČM Pardubice, foto: P. Vorel.
- s. 8 Český dukát ražený roku 1518 jménem krále Ludvíka Jagellonského jako mince zemská, v jejíž ikonografii dominuje postava zemského světce knížete Václava, avers – revers; sbírka mincí VČM Pardubice, foto: P. Vorel.

Barevná příloha II:

- s. 1 Ambrogio Lorenzetti, Dobrá vláda, detail (1337–1339); foto: Z. Hledíková.
- s. 2 Votivní obraz Jana Očka z Vlašimi (kolem 1370); Národní galerie v Praze.
- s. 3 Francouzský dauphin Karel odevzdává Karlovi IV. dva trny z Kristovy koruny a částku dřeva sv. Kříže, Karlštejn, jižní stěna kostela P. Marie, první Ostatková scéna (po 1357); foto: R. Boček.
- s. 4 Portrét Zikmunda Lucemburského, Vídeň, Kunsthistorisches Museum (kolem 1437); fotoarchiv ÚDU AV ČR.
- s. 4 Stříbrné pečetidlo Univerzity Karlovy (po 1348); foto: J. Ployhar.
- s. 4 Majestátní císařská pečeť Zikmunda Lucemburského, listina datovaná v Basileji 27. listopadu 1433, avers – revers; Ratsarchiv Görlitz, U 272, foto: L. Bobková.
- s. 5 Heraldická výzdoba jižní fasády Staroměstské mostecké věže (1375–1385); foto: L. Bobková.

- s. 5 Busta Václava IV. a královny, kostel P. Marie před Týnem (1380–1390?);
foto: J. Ployhar.
- s. 6 Apokalyptický drak, Karlštejn, kostel P. Marie (po 1357); foto: R. Boček.
- s. 6 Zobrazení Antikrista, Jenský kodex; Knihovna Národního muzea, sign. IV B 24, f. 71v.
- s. 7 Šelma vystupující z moře, Giusto de' Menabuoi, Padova, baptisterium (14. století);
foto: P. Cermanová.
- s. 8 Sv. Václav na říšském sněmu, nástěnná malba na západní stěně kaple sv. Václava
v katedrále sv. Víta (1519–po 1526?); foto: M. Bartlová.

Černobílé ilustrace:

Frontispis:

- Majestátní pečeť Karla IV., listina datovaná v Pise 23. února 1355,
Stadtarchiv Bautzen; foto: L. Bobková.
- s. 16 Iniciála C(um), Pulkavova kronika (15. století); Národní knihovna ČR,
sign. I D 10, f. 109r.
- s. 19 Iniciála K(arolus), Marignolova kronika (15. století); Národní knihovna ČR,
sign. I D 10, f. 1r.
- s. 22 Busta Beneše Krabice z Weitmile, katedrála sv. Víta, vnitřní triforium (kolem 1375);
foto: Fototéka Pražského hradu.
- s. 38, s. 2 Iniciála R s vyobrazením krále Václava II., Zbraslavská kronika (kolem 1392);
SOKA Jihlava, Městská správa Jihlava do r. 1848, Úřední knihy a rukopisy, i. č. 692, f. 1v.
- s. 48 Plán Říma s rekonstrukcí putování Karla IV. roku 1355; nákres autorky.
- s. 51 Pohled na basiliku svatého Petra a papežský palác, dřevoryt Michaela Wolgemuta
(1493).
- s. 52 Plán basiliky svatého Petra.
- s. 63 Vjezd císaře Karla IV. a Alžběty Pomořanské do Milána; kresba podle iluminace
v kronice.
- s. 68 Hradby někdejšího hradu s Elbtor a s kostelem sv. Štěpána v Tangermünde;
foto: L. Bobková.
- s. 72 Zbytky hradních budov z doby Karla IV. v Tangermünde, detail fasády;
foto: L. Bobková.
- s. 73 Západní průčelí kostela sv. Mikuláše v Luckau; foto: L. Bobková.
- s. 125 Příjezd tří duchovních kurfiřtů do Frankfurtu nad Mohanem, dřevoryt (1485).
- s. 135 Denáry českých králů Vladislava (od 1085; mince vlevo, panovník na trůnu)
a Vladislava (od 1158; mince vpravo, panovník přijímající královskou korunu od císaře)
s královskou symbolikou nepatřily mezi trvale a ve velkém množství vyráběné mince.
Možnost panovnické reprezentace jejich prostřednictvím byla jen velmi omezená. Sběrka
mincí VČM Pardubice; foto: P. Vorel.
- s. 136 Na nových mincích krále Přemysla Otakara I., kterým podle zvláštní podoby jejich
střížku říkáme „brakteáty“, je ztvárněna trůnící postava panovníka. Tento symbol měl
však v druhé třetině 13. století hlavně úlohu rozlišovací a k individuální panovnické
reprezentaci nesloužil. Hlavním limitujícím faktorem reprezentační funkce mince byla
zvláštní technologie výroby brakteátů, která si vyžadovala co nejjednodušší stylizaci
obrazu a zpravidla neobsahovala žádný text v opisu. Sběrka mincí VČM Pardubice;
foto: P. Vorel.
- s. 137 Pražský groš krále Václava II. byl v roce 1300 koncipován jako mince plnící
ve své době mimořádnou úlohu osobní reprezentace panovníka. Trvalým fixováním vnější
podoby pražských grošů však prakticky znemožnil v následujících 250 letech užít českých
stříbrných mincí (ražených v ohromných nákladech) k jiným formám panovnické
reprezentace. Sběrka mincí VČM Pardubice; foto: P. Vorel.
- s. 139 Nejrozšířenější typ dukátu krále Václava IV. se na první pohled podobá
reprezentačním mincím jeho otce Karla. Individuální zobrazení panovníka na lícní straně
však vystřídala postava zemského světce sv. Václava; říšská titulatura na rubové straně

- zůstala ještě zachována. Tato mince se stala ikonografickou předlohou českých dukátů při obnovení jejich ražby v jagellonské době, kdy byl ovšem zemský charakter mince, reprezentovaný postavou sv. Václava, ještě více zdůrazněn. Sbírká mincí VČM Pardubice; foto: P. Vorel.
- s. 145 Dům U kamenného zvonu, rekonstrukce; kresba D. Prix.
- s. 146 Rekonstrukce sochy krále z průčelí domu U kamenného zvonu.
- s. 154, s. 3 Vyobrazení markraběte Jošta, Jihlavská právní kniha Jana z Gelnhausenu (přelom 14. a 15. století); SOkA Jihlava, Městská správa Jihlava do r. 1848, Úřední knihy a rukopisy, i. č. 17, f. 63r.
- s. 155 Idealizovaná podoba markraběte Jošta, Olomoucká právní kniha Václava z Jihlavy (kolem 1430); SOkA Olomouc, AM Olomouc, Knihy, sign. 1540, f. 1r.
- s. 156 Jezdecká pečeť markraběte Jošta přivěšená na šňůře z červeno-bílých nití, listina z 8. listopadu 1378, Olomouc; SOkA Olomouc, AM Olomouc, inv. č. 38.
- s. 157 Avers Joštova dukátu.
- s. 161 Pohled na Vratislav, Schedelova kronika (1493).
- s. 162 Náhrobní deska zobrazující knížete Jindřicha VI. Vratislavského, Vratislav, někdejší klášter klarisek (50. léta 14. století); foto: L. Bobková.
- s. 163 Královské sídlo ve Vratislavi na Weyhnerově plánu města (1587).
- s. 164 Zbytek západního křídla hradu ve Vratislavi; foto: M. Holá.
- s. 165 Znak města Vratislavi (hlava Jana Křtitele) na tamější radnici (konec 14. století); foto: L. Bobková.
- s. 168 Pohled na tzv. dómský ostrov ve Vratislavi; foto: M. Holá.
- s. 178 Palazzo commune, Siena; foto: Z. Hledíková.
- s. 183 Opatství sv. Salvátora in Monte Amiata; foto: Z. Hledíková.
- s. 186 Titulace Arnošta z Pardubic jako generálního vikáře ve Sieně, listina z roku 1355, detail; Archivio di Stato di Siena.
- s. 233 Písmeno T, figurální abeceda Mistra E. S. (kolem 1465); fotoarchiv ÚDU AV ČR.
- s. 234 Odznak rádu draka, Berlín, Kunstgewerbemuseum; fotoarchiv ÚDU AV ČR.
- s. 234 Pisanellova kresba Zikmunda Lucemburského, Paříž, Louvre; fotoarchiv ÚDU AV ČR.
- s. 235 Filarete, císařská korunovace Zikmunda Lucemburského a korunovační průvod s císařem a papežem Evženem IV., které přijímá Antonio da Rido, kastelán Andělského hradu, reliéf bronzových dveří baziliky sv. Petra v Římě (1439–1451); fotoarchiv ÚDU AV ČR.
- s. 244 Chrám Matky Boží před Týnem od západu. Štít hlavní lodi a severní věž dokončeny asi 1466, jižní věž dokončena 1511; foto: M. Holá.
- s. 245 Pražský (Karlův) most. Výřez kolorovaného dřevořezu Jana Kozla a Michala Petrla z Annaberku (1562).
- s. 246 Matyáš Korvín na bráně Ortenburgu v Budyšíně (po 1479); foto: L. Bobková.
- s. 247 Horská (Prašná) brána před novogotickou úpravou; foto: Andreas Groll (1865), Muzeum hl. m. Prahy.
- s. 248 Vladislavský sál v královském paláci na Pražském hradě, Benedikt Rejt (1483?–1502); foto: Fototéka Pražského hradu.
- s. 249 Tzv. jezdecké schody v královském paláci na Pražském hradě, Benedikt Rejt (1483?–1502); foto: M. Bartlová.
- s. 250 Pražský hrad od jihu (výřez), kolorovaná kresba (1536–1538).
- s. 253 Vladislav II. Jagellonský a Anna z Foix a Candale s erby na východní stěně kaple sv. Václava v katedrále sv. Víta, pohled na scény svatováclavské legendy v severovýchodním koutě kaple (1519–po 1526?); foto: M. Bartlová.
- s. 266 Pražský hrad, Sloupová síň.
- s. 267 Pražský hrad, Sloupová síň.
- s. 267 Pražský hrad, Sloupová síň, konzoly klenby.
- s. 270 Pražský hrad, Sloupová síň, konzoly klenby.
- s. 274 Basilej. Münster, pohled do chóru; foto: J. Kuthan.

- s. 276 Štrasburk. Katedrála, horní etáž západního průčelí se středním „zvonovým patrem“, pohled od západu; foto: J. Kuthan.
- s. 276 Štrasburk. Katedrála, střední část západního průčelí, zadní strana, pohled od jihovýchodu; foto: J. Kuthan.
- s. 277 Štrasburk. Katedrála, sochy tzv. „mnicha“ a „krále“ ze severovýchodního vřetenového schodiště věžního oktogonu.
- s. 279 Zlatá Koruna. Cisterciácký klášter, pozůstatky studnice v rajském dvoře; foto: J. Kuthan.
- s. 280 Freiburg im Breisgau. Münster, severní chórový portál, detail; foto: J. Kuthan.
- s. 281 Zlatá Koruna. Cisterciácké opatství, rozeta v severním průčelí východního ramene příčné lodi klášterního kostela; foto: J. Kuthan.
- s. 281 Norimberk. Kostel sv. Vavřince, západní průčelí, detail.
- s. 284 Norimberk. Kostel sv. Sebalda, severní portál (tzv. Brauttor); foto: J. Kuthan.
- s. 282 Norimberk. Frauenkirche, kružba v oblouku západní empory; foto: J. Kuthan.
- s. 283 Zlatá Koruna. Cisterciácké opatství, portál v jižním průčelí klášterního kostela; foto: J. Kuthan.
- s. 285 Zlatá Koruna. Kostel sv. Markéty, pohled od jihovýchodu na jižní průčelí; foto: J. Kuthan.
- s. 321 Rytířský soubor Přemysla Otakara II. s Rudolfem Habsburským, kachle z hradu Kyšperka.